

Boekbesprekingen

De EU blijft Israël hand boven het hoofd houden

Bilal Benyaich

Europa, Israël en de Palestijnen – van politiek deficit naar normatieve impasse.

Brussel: Academic and Scientific Publishers, 2010; 320 blz.; € 22,95;

ISBN: 978-90-548-7697-7

Benyaich's boek verscheen kort voor David Cronin's *Europe's Alliance with Israel: Aiding the Occupation* (besproken in dit blad, april 2011, blz. 229-231). Ze vullen elkaar goed aan. Cronin concentreert zich op de intensivering van de betrekkingen van de EU met Israël in de laatste vijftien jaar. Benyaich neemt 1948 als startjaar van zijn analyse en beschrijft de ontwikkeling van de bilaterale contractuele relaties van de EU met zowel Israël als de Palestijnen, zoals de Associatieakkoorden en de Actieplannen van het Europees Nabuurschapbeleid.

Na een kort overzicht van de wortels van het Israëlisch-Palestijns conflict en de verwevenheid ervan met de groeiende Europese aanwezigheid in het Palestina van de 19de eeuw tot 1948 beschrijft Benyaich de invloed van het conflict op de ontwikkeling van een Europees buitenlands beleid vanaf eind jaren zestig van de vorige eeuw (de Europese Politieke Samenwerking, EPS). De Verklaring van Venetië (juni 1980) wordt een 'hoogtepunt van de Europese diplomatie' genoemd. Dit is inderdaad een opmerkelijk document: erkenning van het Palestijnse recht op zelfbeschikking, de rol die de PLO moet kunnen spelen in onderhandelingen, en een duidelijke veroordeling van de Israëlische bezetting.

Vervolgens neemt hij de Oslo-akkoorden van 1993 als beginpunt voor wat hij noemt 'het ambitieuze' Euro-Mediterraan Partnerschap

(Barcelona-proces, 1995) en het Europees Nabuurschapbeleid van de Europese Unie (2004). Hoofdstukken vier en vijf bezien hoe de EU de Associatieakkoorden en de Actieplannen gebruikt in haar pogingen tot conflictransformatie en conflictoplossing. Ten slotte staat Benyaich stil bij de betekenis van de Unie voor de Middellandse Zee – opvolger van het Barcelona-proces – voor het conflict.

De waarde van Benyaich's studie ligt vooral in zijn uitvoerige beschrijving en analyse van de Associatieakkoorden met Israël en de PLO, de belangrijkste economische en politieke instrumenten van de Unie in haar contacten met de twee conflictpartijen. Even relevant zijn de hoofdstukken over de Actieplannen die de EU onder het Nabuurschapbeleid met beide is overeengekomen. Het is voor het eerst dat zo'n duidelijke vergelijkende analyse wordt gegeven van de structuur en inhoud van deze instrumenten en van de manier waarop de EU ze toepast. Dit levert waardevolle informatie en conclusies op. De raak gekozen titel van hoofdstuk vijf vat daarbij de eindconclusie goed samen: 'Israëlisch exceptionalisme en politicide voor de Palestijnen'.

De EU is met 30% van Israëls uitvoer van enorm belang voor de Israëlische economie. Op de lijst van de uitvoerbestemmingen van de EU staat Israël op plaats 25. Op verzoek van Israël werd in 1964 het eerste handelsakkoord afgesloten met wat

toen nog de Europese Economische Gemeenschap heette.

Associatieakkoorden

In 1995 werd een vérgaand Associatieakkoord ondertekend, maar vanwege kritiek door verscheidene lidstaten op het Israëlische beleid kon deze overeenkomst pas in 2000 in werking treden. Het Akkoord beoogt versterking van de politieke, economische, wetenschappelijke en culturele samenwerking, alsmede liberalisering van de wederzijdse handel. Het Akkoord is gebaseerd op respect voor mensenrechten en democratische principes, aldus artikel 2. Benyaich laat zien hoe de EU nooit haar overwicht in de betrekkingen gebruikt heeft om zelfs maar bescheiden concrete maatregelen te nemen wanneer Israëls beleid onbetwistbaar in strijd kwam met de bepalingen van artikel 2. Zo laat de Unie na om compensatie te claimen voor de verwoesting door Israël van door de EU gefinancierde Palestijnse infrastructuur. Er kwam geen reactie van betekenis op de operatie *Defensive Shield*, waarbij volgens de *New York Times* 'the infrastructure of life itself and of any future Palestinian state... has been devastated'. Het Europees Parlement had voorgesteld het Associatieakkoord op te schorten. De EU-lidstaten onthielden zich bij de stemming in de VN toen het erom ging het Internationaal Gerechtshof te vragen een oordeel uit te spreken over de bouw van een

muur op Palestijns grondgebied. De Unie accepteert dat de Europese douanediens inbreuken op het Associatieakkoord door Israël (zoals bij de uitvoer uit nederzettingen) maar moeten opsporen zonder Israël verantwoordelijk te maken. Volgens Benyaich deed de EU telkens 'wat ze het beste kon: grote verklaringen afleggen', om zich uiteindelijk naar Israëls wensen te plooiën.

Met de PLO sluit de EU in 1997 een Interim Associatieakkoord. Vanwege het verschil in niveau van economische ontwikkeling is het begrijpelijk dat ontwikkelings-samenwerking daarin een grote rol speelt. Moeilijker te begrijpen is het verschil dat de EU zoveel eisen tot hervorming stelt, terwijl het Associatieakkoord met Israël geen enkele eis van dien aard bevat. De grote afhankelijkheid ten opzichte van Israël van de Palestijnse economie verklaart waarom de positieve effecten van het Akkoord beperkt zijn: 70% van de Palestijnse invoer komt uit Israël en 90% van de uitvoer gaat naar Israël. Bovendien zijn de Westoever en Gaza fysiek van elkaar gescheiden, hebben de Palestijnen slechts controle over een gedeelte van de Westoever en maken honderden Israëlische militaire *checkpoints* een normaal verkeer onmogelijk, terwijl de haven en het vliegveld van Gaza (allebei door de Israëlische luchtmacht verwoest) nog altijd niet hersteld mogen worden.

Uitvoerig gaat Benyaich in op de ontwikkeling van de EU tot grootste donor van de Palestijnen. Hij plaatst hierbij de aantekening dat Israël door de Europese *largesse* wordt ontlast van zijn internationaalrechtelijke plicht tot onderhoud van de bevolking. Anders gezegd: *de EU betaalt Israëls bezetting*. Het verschaffen van meer dan de helft van alle buitenlandse hulp geeft de Unie belangrijke invloed. Die heeft zij, veelal onder Amerikaanse druk, vooral aangewend om belangrijke hervormingen af te dwingen. Volgens Benyaich heeft de Unie in

2002 vooral als betaalmeeester toegang gekregen tot het Kwartet.

Een belangrijke vaststelling van de auteur is dat conditionaliteit in het kader van conflictoplossing alleen maar effect kan sorteren wanneer zij wordt toegepast op beide partijen, maar *in casu* hanteert de Unie dit instrument alleen jegens de zwakste partij, de Palestijnen.

Actieplannen

Dezelfde EU-houding wordt duidelijk uit de vergelijking van de Actieplannen die de Unie in 2005 met Israël en de Palestijnen is overeengekomen in het kader van het Europese Nabuurschapbeleid. Tussen deze plannen bestaan grote verschillen. Het Israëlische ademt een sfeer van samenwerking en gelijkwaardigheid, terwijl het Palestijnse wordt gekenmerkt door weinig voorrechten en veel plichten. Opmerkelijk is vooral wat er *niet* wordt genoemd: de verantwoordelijkheid van Israël als bezettende macht, de afscheidingsmuur, het woord bezetting zelfs. In de passage over strijd tegen proliferatie van massavernietigingswapens wordt Israël zelfs niet opgeroepen het NPV te ondertekenen. Maar het woord 'terreur' kom je in het document herhaaldelijk tegen. Opvallend is voorts dat het Actieplan met Israël weinig actiepunten bevat, en dan nog vaag geformuleerd.

Als de EU zo duidelijk stelt dat de basis voor samenwerking met Israël het delen is van waarden als democratie en eerbied voor de mensenrechten, hoe heeft, aldus Benyaich, de Unie dan kunnen nalaten tijdens de jaarlijkse voortgangsrapportage over het Actieplan Israël ter verantwoording te roepen voor grove schendingen, zoals de invasie van Libanon in 2006, *raids* in de Gazastrook en andere acties, die ook Israëlische mensenrechtenorganisaties als oorlogsmisdaden bestempelen.

Het Actieplan met de Palestijnen verschilt sterk met het Actieplan met

Israël. De toon is gebiedender en er staan wel honderd uitgewerkte actiepunten in. De implementatie van dat Plan liep redelijk goed, tot aan de verkiezingen in 2006, die door Hamas werden gewonnen. Schokkend is om weer te lezen over het stopzetten door de Verenigde Staten en de Europese Unie van alle steun aan de Palestijnse regering van nationale eenheid na die verkiezingen. Desastreus waren de effecten daarvan op de Palestijnse bevolking.

Benyaich' boek geeft een goed gedocumenteerde beschrijving van de bilaterale betrekkingen tussen de EU en Israël en die tussen de Unie en de Palestijnen. Overtuigend duidelijk wordt het dat *de Unie met twee maten meet* en ook dat in woord en geschrift de noodzaak wordt beleden mensenrechten en internationaal humanitair recht te respecteren, maar dat die in de praktijk wordt genegeerd.

De Unie bevestigde dit nog tijdens de EU-Israël Associatie Raad van februari jl. Toen was allang duidelijk dat de regering-Netanyahu geen echte onderhandelingen met de Palestijnen wil, maar stug doorgaat met het bouwen van nederzettingen in bezet gebied en met het verdrijven van Palestijnen uit hun huizen, vooral in Oost-Jeruzalem. Dat gebeurt allemaal met voorbijgaan aan de uitingen van ongenoegen en verontrusting die de EU en de Verenigde Staten tot Israël richten. Desondanks jubelt de toen uitgebrachte EU-verklaring: 'The European Union warmly welcomes this tenth meeting of the EU-Israel Association Council [which] demonstrates the great significance the European Union attaches to its relations with the State of Israel and the importance of further developing our broad bilateral partnership. [...] the EU remains ready to continue to develop its bilateral relations with Israel within the current European Neighbourhood Policy...framework [...] the EU is prepared to further

explore with Israel the opportunities still offered by the current Action Plan in a number of sectors and policy areas, on which progress can be achieved in 2011 [...] and pursue technical talks in order to identify areas for future potential cooperation.'

Zeker, de daaropvolgende paragrafen bevatten de al jaren door de EU opgebrachte kritiekpunten en eisen aan Israël (twee-statenoplossing;

bouwstop nederzettingen; onmiddellijke opening van de grenzen van Gaza ; en meer). Maar het gaat om de eindboodschap die aan Israël wordt gegeven en die blijft: in de hoop dat U te gelegener tijd welwillende aandacht wilt schenken aan onze vermaningen, zullen wij onze samenwerking voortzetten, wellicht zelfs intensiveren. Geen wonder dat Israël onverstoort volhardt in zijn beleid.

Dries van Agt & Willem Aldershoff

Mr A.A.M. van Agt is o.a. oud-premier van Nederland (1977-1982); **drs W.G. Aldershoff** is voormalig ambtenaar bij de Europese Commissie; hij is gevestigd te Brussel, als adviseur EU-beleid t.a.v. Israël/Palestina.

Omtrent CIDI

Bert de Bruin (red.)

Een veilig Israël in een vreedzaam Midden-Oosten.

Soesterberg: Uitgeverij Aspekt, 2011; 136 blz.; € 17,95; ISBN-13: 978-94-6153-002-8

Een door het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI) belegd symposium sprak vorig jaar maart over vrede en veiligheid voor Israël. Pas afgelopen lente verschenen de gebundelde toespraken in druk. Een wat tijdloze publicatie dus (de bijeenkomst opende destijds op de dag dat Balkenende als lijsttrekker werd aangewezen, om van latere Arabische ontwikkelingen maar te zwijgen). Gezien die distantie tot de actualiteit mag een recensent misschien ook een paar tijdloze opmerkingen maken. Maar dan wel na te hebben gemeld dat er heel pertinente passages in het boekje staan over de nucleaire dreiging van Iran, over antisemitisme en over de rol van militair machtsvertoon in het Nabije Oosten.

Her en der valt het woord vredesproces. Volgens mij is dit echter allang voorbij. Het begon in 1977 met de reis van de Egyptische president Sadat naar Jeruzalem en eindigde het jaar daarop met een Israëlische weigering in Camp David om het bestaan van een Palestijns volk te erkennen,¹ gevolgd door het versneld vestigen van nederzettingen op de

Westoever van de Jordaan. Weldra bezegelden de moord op Sadat en een wijde weerklank in de soennitische wereld voor de nieuwe Iraanse leider Khomeiny het lot van het kortstondige perspectief. Al in mijn analyse van het Camp David-akkoord voor het *Nieuw Israëlietisch Weekblad* had ik erkenning van het Palestijnse volk en stoppen met nederzettingen voorwaarden voor optimisme genoemd.²

Het CIDI keert zich gelukkig tegen dit nederzettingenbeleid en ziet Jeruzalem zelfs als hoofdstad voor twee staten. Hieraan verbindt het uiteraard geen consequenties. Weliswaar heeft, sinds het Centrum in 1974 werd opgericht, het aantal Israël's in bezet gebied zich nog vertienvoudigd, maar zoals aantredend voorzitter Onno Hoes op het symposium zei: 'als je eenmaal van Israël houdt dan blijf je er van houden.' Dit is dan omgekeerd aan een novelle van Mark Twain, waar ene Aurelia moet aanzien hoe haar geliefde successievelijk drie van zijn ledematen plus een paar andere lichaamsdelen kwijtraakt, waarna 'she still loves what is left of him'.

Voor directeur Ronny Naftaniël staat bij CIDI 'het internationale recht in hoog aanzien'. Is het heus? De Verenigde Naties, vooral Algemene Vergadering en Raad voor de Mensenrechten, gedragen zich veelal als anti-joodse clubs. Van zijn kant acht het Internationale Hof van Justitie de loop van de scheidsmuur illegaal, maar van eerbied voor die uitspraak is op de internetsite van het CIDI niets te merken. Of valt dit onder Naftaniël's toevoeging dat 'het recht niet altijd op alles een antwoord' heeft?

En dit voert me tot een slotopmerking. Van de bijdragen in de bundel boeit me die van Israël's vice-premier Dan Meridor nog het meest. Niet dat ik zijn Likudstandpunten deel. Maar hij zegt tenminste wat anderen alleen denken. Mijn vaste indruk is dat de ideële retoriek van de Arbeidspartij meer kwaad heeft gesticht in Arabische gemoederen dan de kale veiligheidsargumenten. Voorheen gold hypocrisie als nu eenmaal nodig om Amerikanen steun uit de zak te kloppen. Intussen heeft het uitzinnig warme onthaal voor

premier Netanyahu op Capitol Hill wel aangetoond dat het ook zonder die mooie verpakking kan. In het boekje komt overigens de religieuze factor aan Joodse zijde niet ter sprake, behalve waar iemand een Thora-tekst over rechtvaardigheid aanhaalt,³ maar de helft daarvan

– over gebiedsaanspraken – achterwege laat.

Sam Rozemond

Dr S. Rozemond was wetenschappelijk adjunct-directeur van Instituut Clingendael.

Noten

- 1 'People' mocht niet worden opgevat als volk.
- 2 *NiW*, 29 september 1978.
- 3 Deuteronomium 16:20.

Conflict tussen Israël en de Palestijnen in vogelvlucht

Hadassa Hirschfeld

Kernpunten van het Israëliisch-Palestijns conflict.

Soesterberg: Uitgeverij Aspekt B.V., 2011 (CIDI Informatiereeks); 170 blz.; € 16,95; ISBN: 978-94-615-3077-6

In dit handzame boek van slechts 170 pagina's wordt beknopt ingegaan op de ontwikkeling en grote lijnen van het voortslepende conflict tussen Israël en de Palestijnen, en de politieke twistappels tussen de betrokken partijen. Het is, zoals het CIDI stelt, geschreven voor mensen die via een helder overzicht geïnformeerd willen worden over de achtergronden van het conflict, waarin de vredesverdragen tussen Israël en zijn buurlanden, de nederzettingenpolitiek, alsmede actualiteiten zoals de Arabische volksoptstanden aan bod komen. Het boek is geschreven door de Nederlandse geschiedkundige en anti-discriminatie-activiste Hadassa Hirschfeld, die tot 2007 adjunct-directeur van het CIDI was. De auteur maakte ook een bijbehorende lesbrieff aan de hand waarvan de Midden-Oostenproblematiek in de klas behandeld kan worden.

Het boek is verdeeld in 10 hoofdstukken, die in vogelvlucht een duidelijke en feitelijke beschrijving geven van het ontstaan van het zionisme; de oprichting van de staat Israël; de staatsinrichting en de politiek van het land; de oorlogen tussen Israël en de Arabische landen; en het Palestijnse streven naar erkenning. Alle relevante incidenten, akkoorden en problemen

vanaf eind 19de eeuw tot en met het jaar 2011 en het effect dat ze hebben gehad, komen aan de orde. Daarbij wordt uitgebreid aandacht geschonken aan de ontwikkelingen van de laatste 30 jaar: de botsingen tussen Israël en de Palestijnen tijdens de intifada's en de vredesprocessen tussen Israël, de Palestijnen en de Arabische buurlanden. Achterin vindt men een jaartallenlijstje en een overzicht van literatuur en websites. Het boek eindigt met het beschrijven van hinderpalen op weg naar vrede, zoals de vluchtelingenproblematiek, de nederzettingen, de status van Jeruzalem, het ruilen van land, de erkenning van Israël als Joodse staat en de definitieve grenzen.

Het Israëliisch-Palestijns conflict is natuurlijk een zeer complex vraagstuk, met historische gebeurtenissen en diepgewortelde geschilpunten die voor meerdere uitleg vatbaar zijn. Het onderwerp ligt bij velen gevoelig; mogelijke oplossingen voor het conflict kennen een indrukwekkend aantal haken en ogen, met brede regionale en politieke implicaties. Het is daarom moeilijk, zo niet onmogelijk, een min of meer neutraal boek te schrijven dat de hoeveelheid aan voor velen controversiële gebeurtenissen op een zakelijke manier kan neerzet-

ten. Een kort boekje dat beoogt eenieder, onder wie middelbare scholieren, een *crash course* in de historische gebeurtenissen van dit conflict te geven, hoort een effectieve opsomming van feitelijkheden te zijn en niet te oordelen over partijen. Hoewel Hirschfeld hier over het algemeen zeer goed in is geslaagd, kan ik me toch niet helemaal aan de gedachte onttrekken dat het boek vanuit een Israëliisch standpunt is geschreven. We kunnen van het CIDI natuurlijk geen pro-Palestijns geluid verwachten, maar de keuze van informatie en woorden had wat mij betreft toch af en toe wat anders gemogen.

Het lijkt er een beetje op alsof Israël tegen een achtergrond van internationale kritiek en pro-Palestijns sentiment als *underdog* verdedigd moet worden. Waardeoordelen worden dan wel niet uitgesproken, maar de lezer krijgt het gevoel dat Palestijnen de mogelijkheid op vrede vaak verkwanselden, terwijl Israël uiteindelijk toch de beste bedoelingen had en vaak slechts wat naïveteit en verkeerde keuzen kan worden verweten. Zo worden terreuraanslagen en onwelwillendheid vanuit een bepaalde Palestijnse hoek terecht als probleem aangemerkt, maar hierbij wordt er toch te makkelijk

aan voorbijgegaan dat de reactie van Israël hierop niet altijd juist of proportioneel is en dat de oorzaak van anti-Israëlische gevoelens voor een groot deel ligt aan de voortgaande bezetting van Palestijnse gebieden en aan bijvoorbeeld de dagelijkse vernederingen en flinke beperkingen die Palestijnen moeten slikken. (Vermeende) schendingen van het internationaal recht door Israël en de grote problemen die door groei van illegale nederzettingen worden veroorzaakt worden erkend, maar ze krijgen duidelijk niet de negatieve lading die vele andere commentatoren van het conflict ze toedichten. Een kritische noot over bijvoorbeeld de arrogantie of verrechtsing van de

huidige Israëlische regering, het in de wind slaan van internationale kritiek of VN-resoluties en de psychische uitwerking van de bezetting en scheidingsmuur op ook de (nog) niet geradicaliseerde Palestijnen, hoeven we verder dan ook niet te verwachten.

De auteur sluit actueel af met het aanstippen van de Arabische lente en een verwijzing naar geheime onderhandelingen die aan het licht zijn gekomen door de *Palestine papers*, waaruit volgens haar geconcludeerd kan worden dat de vrede tussen Israël en het Palestijnse volk op basis van twee staten géén droom is en ooit werkelijkheid kan worden. Al met al is het een goed geschreven, handig boekje dat niet beoogt met oplos-

singen, eigen analyses of waardeoordelen te komen. Wat dat betreft is het absoluut waardevol voor mensen die op korte termijn overzichtelijke en relevante informatie tot zich willen nemen, maar voor een behandeling op bijvoorbeeld een middelbare school zou het misschien toch met wat alternatieve informatie moeten worden aangevuld.

Frans Schram

Drs F. Schram is als fellow verbonden aan het *Clingendael Diplomatic Studies Programme* (CDSP).

Het Saramacca-project, een gedroomde joodse vestiging in Suriname

Alexander Heldring

Het Saramacca project. Een plan van joodse kolonisatie in Suriname 1946-1956.

Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2011; 349 blz.; € 35,-; ISBN: 978-90-8704-207-3

Een proefschrift dat leest als een roman kom je nog wel eens tegen, maar een roman die wordt omgewerkt tot een proefschrift, dat is iets ongewoons. Toch heeft oud-diplomaat Alexander Heldring dit gedaan met zijn dissertatie over het Saramacca-project, een plan om 30.000 joodse *displaced persons* na de Tweede Wereldoorlog in Suriname te vestigen. Je kunt zeggen dat dit project van meet af aan gedoemd was te mislukken. Maar Heldring is erin geslaagd het plan in zijn historische context te plaatsen, waardoor het proefschrift een meerwaarde heeft gekregen die het eigenlijke onderwerp overstijgt.

Die context is de benarde positie waarin joden in vooral Oost-Europa en later Duitsland vanaf ongeveer 1880 in toenemende mate verkeerden. Het Europese antisemitisme leidde in 1892 tot de oprichting van een zionistische organisatie, die streefde naar de totstandkoming

van een joods nationaal tehuis in Palestina. Daarnaast waren er nog organisaties, de territorialisten, die om uiteenlopende redenen meenden dat Palestina ongeschikt was of niet snel ter beschikking zou komen. Hun oplossing was de verwerving van een groot, dun bevolkt gebied om daar Europese joden onder te brengen.

Heldring noemt ze niet allemaal, maar er hebben plannen bestaan om joden te vestigen in onder meer Oeganda, Argentinië en de Verenigde Staten. In de jaren dertig, toen de (Oost)Europese joden in een steeds moeilijker positie kwamen, stelde de Poolse regering voor om Oost-Europese joden massaal te verplaatsen naar Madagaskar. Korte tijd leek ook Hitler-Duitsland wat voor dit voorstel te voelen. In Nederland kwam vervolgens NSB-leider Mussert in 1938 met een plan Europese joden te vestigen in Suriname en de twee Guyana's.

Musserts voorstel, dat een duidelijk antisemitische toon had, werd niet serieus genomen.

De Freeland League

Dit was wel het geval met de plannen van de *Freeland League*. Het ging hierbij om een Britse, later Amerikaanse, organisatie, die eind jaren dertig joden wilde vestigen in het dunbevolkte Noordwest-Australië. Korte tijd zag het project er hoopvol uit. Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog maakte echter een einde aan de plannen.

Na 1945 verbleven enkele honderdduizenden joodse overlevenden van de concentratiekampen, vluchtelingen en opgedoken onderduikers in kampen in vooral Oostenrijk, Duitsland en Italië. Terugkeer naar hun veelal Oost-Europese woonplaatsen was vaak onmogelijk, niet in de laatste plaats door het daar nog altijd bestaande antisemitisme.

In 1946 kwam de *Freeland League* met een plan voor vestiging van 30.000 van deze joodse *displaced persons* in het district Saramacca in Suriname. Bedenker van het plan was Boris Rapschinsky, de Nederlandse vertegenwoordiger van de *League*. Rapschinsky had een merkwaardige achtergrond. Hij was in 1912 vanuit de Sovjetunie naar ons land gekomen en had de Nederlandse nationaliteit gekregen. Zijn joodse afkomst had hij tijdens de Tweede Wereldoorlog verborgen kunnen houden.

Eind jaren dertig had Rapschinsky gebroken met het socialistische zionisme en was hij aanhanger van het territorialisme geworden. Kort voor de oorlog publiceerde hij een voorzichtig positieve reactie op Musserts plan. In 1941 had hij het idee van een joodse vestiging in de Guyana's uitgewerkt in het antizionistische boek *Het Joodse Wereldprobleem*. Via de *Freeland League* lanceerde Rapschinsky dit plan nu, toegespitst op Suriname, in 1946 opnieuw. Vanwege zijn publicaties was hij in joods-Nederland een omstreden persoon.

Aanvankelijk kregen de plannen van de *League* een redelijk positief gehoor bij zowel internationale vluchtelingenorganisaties, de Nederlandse regering als in Suriname. De organisaties wilden zo snel mogelijk van het vluchtelingenprobleem af. De Nederlandse regering had vanwege de Indonesische kwestie grote bedenkingen bij de vestiging van joodse vluchtelingen in Palestina. In Suriname hoopte men op een stimulans voor de economie. De joodse gemeenschap daar zag een mogelijkheid de eigen positie te versterken.

Het tijl keert

Al spoedig echter kwamen er bedenkingen naar voren. In Nederland twijfelden deskundigen aan de levensvatbaarheid van het project. De Oost-Europese joodse vluchtelingen waren over het algemeen afkomstig

uit grote steden en overplaatsing naar het regenwoud leek geen recept voor succes. In Suriname spraken de nationalistten zich uit tegen het massale karakter van vestiging. De vluchtelingenorganisaties verloor hun belangstelling, toen bleek dat de *League* wel mooie plannen had, maar dat het geld ontbrak om ze te verwezenlijken.

Dit laatste aspect ging ook in de besprekingen met de Nederlandse regering een rol spelen. Het argument van de *League* dat wanneer het plan het groene licht had gekregen het kapitaal zou toestromen, wekte onvoldoende vertrouwen. Pas later kwam er een vaag financieringsplan van een Britse bankier. Na de communistische staatsgreep van februari 1948 in Tsjecho-Slowakije ontstond in Nederland de vrees dat de vluchtelingen als een soort rode vijfde colonne de macht in Suriname wilden overnemen. In 1947 en 1948 keerde ook de zionistische beweging zich steeds scherper tegen het Saramacca-project, dat werd gezien als doorkruising van de eigen plannen voor de vestiging van een joodse staat in Israël.

Dan was er nog de niet onbelangrijke vraag wat de joodse vluchtelingen er zelf van vonden. Uit onderzoek bleek dat het overgrote deel naar Palestina/Israël of Noord-Amerika wilde. De animo voor een exotisch oord als Suriname, waarvan velen van hen het bestaan nauwelijks kenden, was zeer beperkt.

Goede context, met wat vragen

Heldring geeft van al deze ontwikkelingen een gedetailleerd verslag. Aan sommige hoofdzaken gaat hij echter goddeels voorbij. Zo blijft onduidelijk wat de politieke of levensbeschouwelijke achtergrond van de *Freeland League* was. De in 1888 in Letland geboren oprichter, dr. Isaac Steinberg, was als lid van een linkse partij enige tijd minister van justitie in de eerste revolutionaire Russische regering. Na conflicten met de bolsjewieken volgde zijn

verbanning naar Duitsland. Na Hitlers machtovername vertrok hij naar Groot-Britannië, waar hij in 1935 de *Freeland League* oprichtte. Steinberg, die geleidelijk in joods-nationalistische richting opschoof, was geen principiële antizionist, maar meer een pragmatische hulpverlener. Andere bestuursleden, zoals de orthodox-joodse Nederlands/Amerikaanse Henri van Leeuwen, waren echter kennelijk wel antizionistisch. Dit wordt niet duidelijk uit Heldrings beschrijving. Een andere zaak is de plotselinge steun die het Saramacca-project in 1948 kreeg uit (joods-) Amerikaanse vakbondskringen, die zelfs financiële hulp aanboden. Wat bewoog hen tot die stap?

Heldrings proefschrift is een vooral beschrijvend werk, waarin de oorspronkelijke romanvorm nog enigszins te herkennen is. Analyse van achtergronden en beweegredenen van de betrokkenen is niet zijn sterkste kant. Zoals gezegd vergoedt de ruime aandacht voor de context waarin het project zich afspeelde, veel. Zo is het vermakelijk en treurig tegelijk om de onbekommerde vooroordelen te lezen die deskundigen van diverse aard, ambtenaren en politici over de direct betrokkenen naar voren brachten. Creolen en hindoestanen waren 'dom' of 'lui', of allebei. Oost-Europese joden zouden een 'onhandelbaar ras' zijn. Joden in het algemeen streefden altijd naar het vormen 'van een staat in een staat', enz., enz.

We mogen blij zijn dat dit soort vooroordelen niet meer bestaat. Of vergis ik mij en gelden ze nu vooral voor andere groepen?

Hans Schippers

Dr Hans Schippers publiceerde enkele tientallen artikelen in de *Internationale Spectator*, vnl. over Israël en het Midden-Oosten.

Waarom de Egyptenaren de straat op gingen

Alexander Weissink

Egypte. Habibies, helden en huichelaars.

Amsterdam: De Bezige Bij, 2011; 335 blz.; € 18,90;

ISBN: 978-90-234-6627-7

Kort na de Egyptische volksopstand, die de hele wereld verraste, publiceert voormalig correspondent Alexander Weissink een boek over dit populaire vakantieland. Weissink was van 2005 tot 2010 correspondent in Egypte voor *NRC Handelsblad* en *Het Financieele Dagblad*. In januari 2011 keerde hij terug naar Cairo, om verslag te doen van de revolutie en de val van president Hosni Mubarak. Weissink noemt zijn boek een 'portret van Egypte uit eerste hand' en die ambitie weet hij goed over te brengen. Op basis van persoonlijke ontmoetingen en gesprekken met Egyptenaren, van taxichauffeur tot Moslimbroeder, beschrijft Weissink helder maar indringend de dagelijkse realiteit in Egypte.

Na een zeer beknopte geschiedenis van het land wordt het boek opgedeeld in tien hoofdstukken. Weissink gaat hier in op de grote problemen waar Egypte mee kampt. Veertig procent van de bevolking leeft op of onder de armoedegrens. Dit probleem wordt verergerd door de explosieve bevolkingsgroei. In zestig jaar tijd is de Egyptische bevolking meer dan verviervoudigd tot 83 miljoen inwoners. In 2050 zal dit aantal nog eens verdubbeld zijn. De economie kan deze groei niet bijhouden; publieke voorzieningen zijn overbelast.

Daarbij wordt waterschaarste een steeds groter probleem. Het water in Egypte is afkomstig uit de Blauwe Nijl, die ontspringt in Ethiopië en via Soedan Egypte van water voorziet. Het water dat de Aswan-dam in het zuiden van het land passeert, voorziet in 95% van de nationale behoefte aan zoet water.

Door de bevolkingsgroei is de vraag naar water nu vele malen groter dan het aanbod. Vanwege de ligging van de Aswan-dam in de woestijn gaat 95% van het Nijlwater door verdamping verloren. Intussen willen de bovenstroomse landen meer water voor eigen doeleinden gebruiken. Mubarak heeft deze pogingen echter altijd tegen weten te houden.

Het water dat door Egypte stroomt, is ook nog eens vervuild door industrieel afval, pesticiden en kunstmest. Het laatste schone bronwater wordt gebruikt door de toeristenresorts. Bijna 40% van de Egyptische bevolking drinkt verontreinigd water. Het gevolg hiervan is dat 20% van de kinderen van vijf jaar en jonger achterblijft in hun ontwikkeling. Daarnaast sterven duizenden kinderen aan diarree en uitdroging door het drinken van besmet water. Eén op de drie kinderen lijdt aan bloedarmoede door gebrek aan hygiëne. Het UNDP waarschuwt voor een 'sluimerende noodsituatie'.

Gebrek aan water, de bevolkingsgroei en stijgende armoede, de terugkeer van terroristische aanslagen en problemen tussen moslims en de christelijke minderheid – ze leiden tot enorme spanningen in het land. Door de opeenstapeling van deze problemen voelt de lezer de dramatische omwenteling van 2011 al aankomen. Het laatste deel van het boek is dan ook een ooggetuigenverslag van de gebeurtenissen die op 11 februari 2011 een einde maakten aan het regime van Hosni Mubarak.

Een half jaar na het einde van de revolutie is de toekomst van Egypte nog altijd onzeker. In de eerste week na Mubaraks vertrek trok het leger

vrijwel alle macht naar zich toe.

Het parlement werd ontbonden, de grondwet opgeschort en het kabinet naar huis gestuurd. Een commissie werd aangesteld om de nodige grondwetsvormingen te formuleren. De legerleiding beloofde binnen zes maanden nieuwe verkiezingen uit te schrijven. De kans is groot dat deze belofte niet wordt nagekomen. De huidige premier wil dat de verkiezingen worden uitgesteld, opdat het land zich eerst kan herstellen 'van de chaos die de revolutie heeft veroorzaakt'. Een nieuwe reeks betogingen volgde vanaf eind juni dit jaar. Een waarschijnlijker verklaring is dat de regering pas verkiezingen wil houden, wanneer zij zeker is van de gewenste uitslag: verlies voor de Moslimbroederschap.

De Moslimbroederschap maakte in april bekend de partij *Vrijheid en Rechtvaardigheid* te hebben opgericht om mee te doen aan de parlementsverkiezingen in september. De vraag die velen nu bezighoudt, is hoeveel invloed de Moslimbroederschap zal krijgen na het houden van de beloofde verkiezingen. In het Westen wordt gevreesd dat Egypte zich de komende tijd religieuzer gaat profileren. Weissink noemt deze vrees 'niet geheel onterecht'. Thans is de Moslimbroederschap de best georganiseerde partij in Egypte. Bovendien, als de Moslimbroederschap meer macht krijgt in Egypte, dan kan dit wellicht ook gebeuren in Syrië en Jordanië. De vraag is of de gematigde leiders weerstand kunnen bieden aan de druk van extremisten. De fundamentalisten zullen ongetwijfeld een groot aantal zetels in het parlement verzamelen. Volgens Weissink hoeft dit niet direct te resulteren in een religieuze dictatuur. De onafhankelijke Egyptenaren, die zich tientallen jaren niet met de politiek van hun land mochten bemoeien,

zullen niet langer zwijgend toekijken. Bovendien zal de economie uiteindelijk bepalend zijn voor de toekomst van Egypte. De Egyptenaren willen voornamelijk een baan en een beter leven.

Het boek van Alexander Weissink is een aanrader voor iedereen die meer wil weten over de 'root causes' van de Egyptische revolutie. Helaas blijft de positie van Egypte in de internationale politiek onderbelicht. Mubarak stond bekend

als een gematigd politiek leider. Het waarborgen van de vrede met Israël maakte Egypte een stabiele factor in het Midden-Oosten. Door steun van de Verenigde Staten en Europa kon Mubarak dertig jaar lang aan de macht blijven. Toen de westerse bondgenoten hun vertrouwen in de president opzegden, was zijn kans om de revolutie te overleven verkeken. Weissink is van mening dat de Egyptenaren bemoeienis uit het Westen niet langer op prijs zullen

stellen. Egypte zal een eigen koers varen. De tijd zal het leren.

Laura Adèr

Laura Adèr was in de periode april-juni 2011 als stagiaire verbonden aan het *Clingendael Diplomatic Studies Programme* (CDSP).

De Task Force Uruzgan: in het veld en in de kamer

Christ Klep

Uruzgan: Nederlandse militairen op missie, 2005-2010.

Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2011; 250 blz.; € 19,90; ISBN: 978-94-610-5277-3

Historicus Christ Klep onderzoekt in *Uruzgan: Nederlandse militairen op missie, 2005-2010* de aanloop naar en het verloop van de Nederlandse missie in Uruzgan. Hij analyseert de missie langs drie lijnen. In het *eerste* hoofdstuk biedt hij een historisch overzicht, waarin de belangrijkste gebeurtenissen en ontwikkelingen aan bod komen en introduceert hij de centrale kwesties en personages. In hoofdstuk *twee* worden de politieke besluitvormingsprocessen onderzocht. Veel aandacht is er voor de bijzondere rol van het parlement en de procedures rondom de besluitvorming bij een uitzending. In hoofdstuk *drie* behandelt Klep het militaire aspect van de missie, met een hoofdrol voor de *Task Force Uruzgan* (TFU) en begrippen als *counterinsurgency*, alsmede de vraag of er zoiets als de *Dutch approach* bestaat. In dit hoofdstuk vraagt hij zich af of de TFU in staat was haar missie uit te voeren; wat het doel was en hoe het zat met die zo beruchte vijand, doorgaans gevat onder de naam Taliban.

Klep constateert dat de besluitvormingsprocedure rondom uitzendingen in de praktijk weinig

voorstelt. Na de val van Srebrenica werd een procedure in het leven geroepen om te voorkomen dat een dergelijk fiasco weer zou kunnen plaatsvinden. Deze zogenaamde *Artikel 100-procedure* houdt in dat het kabinet een informatieplicht ten opzichte van de Tweede Kamer heeft. Het kabinet moet dus vooraf de kamer informeren over een besluit tot uitzending van Nederlandse militairen. Deze informatieplicht gaat niet zo ver, dat de kamer ook moet instemmen, maar de praktijk wijst uit dat kabinetten altijd een zo breed mogelijke steun van de kamer zoeken.

Dit betekent dat de Artikel 100-procedure de kamer *de facto* wel een instemmingsrecht geeft. Daarom zorgen kabinetten ervoor dat een meerderheid van de politieke partijen in de Tweede Kamer haar steun zal uitspreken, als het besluit tot uitzenden bekend wordt gemaakt. De missie wordt *voordat* de debatten plaatsvinden al uitonderhandeld met de andere partijen. Dit maakt dat de Artikel 100-procedure vaak niet meer is dan een wassen neus. Tegen de tijd dat het kabinet de kamer informeert, staat meestal

namelijk al vast dat de missie door zal gaan. Hierbij komt dan nog dat het bijbehorende *Toetsingskader*, een lijst met criteria waaraan een uitzending zou moeten voldoen, in de praktijk meer voor de vorm afgevinkt wordt. Morele en diplomatieke overwegingen (steun aan bondgenoten, het helpen van mensen) overschaduwden de praktische voorwaarden van het *Toetsingskader*.

Klep stelt dat er eigenlijk weinig geleerd is van de val van Srebrenica. Nog steeds wordt er veel te weinig gekeken naar de praktische haalbaarheid van een missie. Het feit dat Nederland aan de missie 'meedoet', om bijvoorbeeld de internationale reputatie van Nederland te verbeteren, is belangrijker dan de vraag of de opdracht van de missie eigenlijk wel kans van slagen heeft en of de missie *überhaupt* wel zinvol is.

Zo ook in Uruzgan. Klep stelt dat een eerlijke overweging van de praktische bezwaren had moeten leiden tot een afwijzing van de missie. Maar omdat Nederland een trouwe NAVO-bondgenoot wilde zijn, werden deze praktische bezwaren zonder veel diepgaand debat in de kamer afgevinkt. De debatten in

de Tweede Kamer over deze zeer omvangrijke en belangrijke uitzending gingen in eerste instantie over de vraag of de regering nu een *voornemen* tot een besluit, of een *echt besluit* had genomen. Vervolgens was de kwestie of de uitzending nu een *vechtmissie* of een *wederopbouwmissie* was. Over de vraag of de missie eigenlijk wel uitvoerbaar was en of de doelstellingen wel realistisch waren, ging het nauwelijks. Terwijl dit bij een militaire operatie toch vrij cruciale vragen zijn.

Christ Klep heeft met *Uruzgan* een goed overzicht geschreven van de grootste Nederlandse militaire uitzending sinds de politioele acties in Indonesië. Zijn kritiek op de politieke besluitvorming is zeer

overtuigend. Klep maakt helaas niet duidelijk of hij nu meer of juist minder invloed van het parlement wil bij de besluitvorming over uitzendingen. Hij constateert dat de huidige besluitvorming weinig voorstelt, maar hij verzuimt duidelijk te maken welke rol het parlement dan naar zijn mening wél zou moeten hebben. Vindt Klep het beter dat het *de facto*-instemmingsrecht van het parlement een formeel instemmingsrecht wordt, of wil hij juist dat de steeds grotere invloed van het parlement wordt teruggedraaid?

Dat gemis doet niets af aan mijn conclusie dat Christ Klep een zeer goed en helder boek heeft geschreven over de besluitvorming en de uitvoering van de missie in

Uruzgan – en daarmee regering en parlement een spiegel voorhoudt waaruit lessen getrokken kunnen worden, mocht Nederland ooit weer gevraagd worden aan een nieuwe militaire missie bij te dragen.

Joris Kreutzer

Drs Joris Kreutzer is afge-studeerd als historicus aan de Universiteit van Amsterdam op een Masterscriptie over de effectiviteit van de contraguerrilla van het sovjetleger in Afghanistan. Voor de *Internationale Spectator* verzorgt hij de rubriek Signalementen.

Wereldhegemonie, tot elke prijs

Gerard Aalders

Kartels: De Amerikaanse strijd om de wereldhegemonie.

Amsterdam: Boom, 2010; 375 blz.; € 29,90; ISBN: 978-90-8506-962-1

In zijn studie naar kartels richt Gerard Aalders zich vooral op de Amerikaanse planning tijdens de Tweede Wereldoorlog voor de naoorlogse wereld. Aalders wil in zijn studie aantonen dat de Amerikanen in hun economisch beleid twee doelen nastreefden en bereikten: het verbieden van kartels en het vestigen van een Amerikaanse wereldhegemonie.

Aalders is senior onderzoeker bij het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD). Eerder schreef hij onder andere boeken over Prins Bernhard, de confiscatie van Joodse bezittingen tijdens de Tweede Wereldoorlog en over de Bilderberg-conferenties. *Kartels* is een vervolg op zijn studie *Operatie Safehaven*. Dat boek ging over de pogingen van Duitse bedrijven om aan het eind van de Tweede Wereldoorlog hun internationale kartels in stand te houden, de inspanningen van

de Amerikaanse overheid om deze netwerken te onthullen en op te heffen en de belangen van Amerikaanse bedrijven om hun banden met deze kartels te verdoezelen.

Er is een beperkt aantal studies over de economische aspecten (van de nasleep) van de Tweede Wereldoorlog, en in dat opzicht is Aalders' studie een welkome aanvulling. Vooral de hoofdstukken waarin hij het vooroorlogse beleid betreffende kartels in de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en enkele kleinere Europese landen analyseert en vergelijkt, is erg interessant. Hij benadrukt dat, terwijl er in de Verenigde Staten aanzienlijke bezwaren zijn tegen kartels, regeringsleiders in Europa daar minder moeite mee hebben. Amerikaanse wetgevers richtten zich vooral tegen de prijsafspraken, oneerlijke concurrentie en machtsblokken van de kartels. In het Verenigd Koninkrijk zag

men de kartels eerder als een manier om een stabiele markt te creëren en te behouden, waarbij de tussenhandel bleef bestaan. In Duitsland zag Bismarck kartels juist als instituties die het land en de staat sterk zouden maken. Kartels, in de Duitse optiek, zorgden voor stabiele prijzen en voorkwamen overcapaciteit van de industrie. De financiële gevolgen voor de burgers kwamen in deze visie op de tweede plaats.

Na de oorlog probeerde de Verenigde Staten het Amerikaanse anti-kartelbeleid ook in de rest van de wereld door te voeren. Zelfs in de landen waar Amerika de meeste invloed had, Duitsland en Japan, had men echter maar beperkt succes. In Duitsland hadden de Britten, Fransen en Russen andere ideeën over kartels. In Japan zorgde de overheid er al snel voor dat de Amerikaanse regelgeving minder strak was. Bovendien werd met het

uitbreken van de Koude Oorlog de versterking van de economische kracht van Europa en Japan kort na de Tweede Wereldoorlog een belangrijk Amerikaans politiek doel, waardoor de kartelwetgeving een lagere prioriteit kreeg. Uiteindelijk is het in Europa de eenwording van de Europese markt, via de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal en later de Europese Economische Gemeenschap, die ervoor zorgt dat er een sterke anti-kartelwetgeving tot stand komt.

Hoewel Aalders schrijft dat de Verenigde Staten zelfs in de landen die men na de Tweede Wereldoorlog bezette maar beperkt succes hadden om het kartelbeleid uit te dragen, komt hij tot een andere conclusie dan ik zou trekken. Hij besluit zijn boek met de stelling: 'Wie het succes van een politiek beleid afmeet aan het geplande beleid (in dit geval de politiek die tussen 1939 en 1945 werd ontwikkeld), kan niet anders dan constateren dat de Amerikaanse oorlog tegen kartels, gevoerd in het kielzog van zijn strijd om de hegemonie, een wereldsucces is geworden.' Zoals Aalders echter ook al zelf aangeeft, zijn de invloed van de Koude Oorlog en de vorming van de Europese Unie essentiële ontwikkelingen, respectievelijk in negatieve en positieve zin, in het verspreiden van het anti-kartelbeleid. Bovendien stelt Aalders zelf ook al dat in Japan het anti-kartelbeleid al snel wordt teruggedraaid. Ook in Zuid-Korea, eveneens bezet door de Amerikanen,

is juist kartelvorming een essentieel deel van de economie. Het gaat misschien iets te ver in dit geval het beleid als succesvol te zien, terwijl Aalders zelf al verscheidene kanttekeningen plaatst.

De kracht van Aalders' studie ligt in zijn archiefonderzoek in de Verenigde Staten en vooral in de stukken van de planningscommissies die tijdens de Tweede Wereldoorlog actief waren. In die stukken is hij uitspraken tegengekomen zoals van minister van financiën Frederick M. Vinson, die in 1945 stelt dat de Verenigde Staten op financieel gebied zo machtig zijn geworden, dat men de internationale economische zaken bepaalt. In eerdere stukken kwam Aalders het concept van 'Grand Area' tegen, waarin Amerikaanse beleidmakers stelden dat ze vrije toegang tot de markten in Europa, Azië en Zuid-Amerika nodig hadden om de Amerikaanse economie stabiel te kunnen laten draaien. Dit soort opmerkingen vormt de reden dat Aalders spreekt over 'de Amerikaanse strijd om de wereldhegemonie'. Die conclusie gaat mij te ver.

Het beleid dat Roosevelt voorstond, was vooral een beleid waarmee hij een nieuwe wereldoorlog wilde voorkomen. Hij zag de oorsprong van de Tweede Wereldoorlog als een combinatie van de gevolgen van de slechte vredesregeling na de Eerste Wereldoorlog en de economische crisis van de jaren twintig en dertig. Door onder andere ontwapen-

ning, democratisering, een einde aan koloniale rijken en internationale vrijhandel hoopte Roosevelt de kans op nieuwe internationale conflicten te beperken.

Aalders plaatst dit alles echter in een context van het streven naar wereldhegemonie, die het gevolg zou zijn van de planning tijdens de Tweede Wereldoorlog. De poging van Aalders de planning tijdens de oorlog te koppelen aan een veel latere situatie, ondergraaft in mijn optiek de kracht van zijn boek. Een voorbeeld van beleidsvorming dat Aalders' visie tegenspreekt, is bijvoorbeeld *Fifteen Weeks* van beleidsmaker Joseph M. Jones. Jones geeft in deze memoires aan hoe op korte termijn het Amerikaans buitenlands beleid verandert als de Britten aangeven de situatie in Griekenland en Turkije niet aan te kunnen. Uit dit nieuwe beleid volgt onder andere het Marshall plan – dat echter bij Aalders (die het werk van Jones niet noemt) een onderdeel is van het beleid voor de wereldhegemonie dat uit de Tweede Wereldoorlog stamt.

Ruud Janssens

Prof. dr. R.V.A. Janssens is hoogleraar Amerikanistiek aan de Universiteit van Amsterdam. In 1995 publiceerde hij *'What future for Japan?' U.S. Wartime planning for the postwar era, 1942-1945* (Amsterdam/Atlanta, GA: Editions Rodopi).

Een kennismaking met de Europese Unie als bestuurslaag

A. van der Vleuten (red.)

De bestuurlijke kaart van de Europese Unie – instellingen, besluitvorming en beleid.

Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2010; 316 blz.; € 31,50; ISBN: 978-90-469-0217-2

Wanneer van een inleidend leerboek drie jaar na het verschijnen van de eerste druk een tweede druk uitkomt, kan dat verschillende redenen hebben. Er kan veel veranderd zijn in de inhoud van de behandelde onderwerpen, er kan bij de auteur of redacteur behoefte zijn aan het rechtzetten van gebreken en er zal vraag moeten zijn naar een nieuwe druk. Dit laatste is bij Van der Vleutens boek zeker het geval. Voor de huidige generatie bestuurskundigen is de Europese Unie als bestuurslaag een *fact of life* geworden, en dit boek voorziet in een duidelijke behoefte bij de hbo- en wo-opleidingen.

In deze tweede druk is veel veranderd, vergeleken met de eerste. Het Verdrag van Lissabon, als raamwerk voor de EU, is in de hoofdstukken verwerkt, en de gegevens over instituties, beleid, enz. zijn volledig *up to date* gebracht. Daarnaast, en zeker zo belangrijk, is de compositie van het boek omgegooid, opmerkelijk genoeg met volledige handhaving van het team van auteurs. Alle hoofdstukken zijn ingekort, en in plaats van de indeling 'geschiedenis, hoofdrolspelers, andere spelers, niveaus' uit de eerste druk, wordt nu na een zeer beknopte historische inleiding ingegaan op de instellingen en hun besluitvorming – de term 'besluitvorming' komt overigens in de ondertitel van het boek wel, maar in het boek niet meer voor en wordt behandeld onder de quasi-gewichtige term 'institutionele architectuur' (hoofdstuk 2) – op een vijftal beleidsgebieden en op 'theorieën, kwesties en ideeën'. De historische aanloop is opgeofferd voor hoofdstukken over beleidsgebieden, waarvan er een nieuw is (politie en justitie),

en waardoor een duidelijker beeld ontstaat over de 'productie' van de EU-besluitvorming.

Alles bij elkaar genomen is een meer overzichtelijk, evenwichtig en helder boek ontstaan, dat als inleiding aan bruikbaarheid heeft gewonnen. Een paar punten van kritiek zijn niettemin gebleven. Naast de wat gezwollen pretentie ('wie dit boek heeft gelezen, begrijpt hoe de EU werkt', zegt het voorwoord met droge ogen) en de overbodige uitweiding over 'de aard van het beest' en het 'probleem van de blinden en de olifant', is het laatste deel een gelegenheidsverzameling geworden, zonder veel samenhang. Integratietheorie, burger-EU-problemen, relatie Nederland-EU en EU-uitbreiding passen niet goed in eenzelfde deel.

Het stevige hoofdstuk 'integratietheorieën' had een afzonderlijke plaats verdiend als generator van begrippen en hypothesen; daarnaast had een deel gewijd kunnen worden aan strijdpunten zoals het democratisch tekort, de grenzen en de identiteit van Europa, en de weglekkende nationale soevereiniteit. Daar had dan ook aandacht gegeven kunnen worden aan de kosten-baten-discussie: wat kost de EU en wat levert zij op (vgl. Marie-Anne Wilssens, *Wat kost ons Europa?*, Gent: Globe)?

De grootste tekortkoming van het boek van Van der Vleuten blijft namelijk het volkomen ontbreken van iedere aandacht voor de financiële aspecten van de EU: de begroting en de besluitvorming daarover; de inkomsten en uitgaven; de EU-fondsen en de controle daarop; de herverdelingseffecten; de nationale bijdragen, enz. Het woord

'structuurfondsen', bijvoorbeeld, komt in het boek geheel niet voor, en dat mag toch wel opmerkelijk heten. De financiële kant van de EU en de kosten-baten-kwestie zijn te belangrijk om volledig te negeren.

Niettemin: ook al laat dit boek het afweten inzake de financiën, het blijft verder een zeer geschikte en bruikbare inleiding en kennismaking met de EU als bestuurslaag.

Ben Hoetjes

Prof. dr. B.J.S. Hoetjes is emeritus hoogleraar bestuurskunde, internationaal-vergelijkend, aan de Universiteit van Maastricht.

EU-analyse voor dummies

Esther Versluis, Mendeltje van Keulen & Paul Stephenson

Analyzing the European Union Policy Process.

Houndmills, Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2011; 264 blz.; £ 25,99 (paperback)/ £ 70,= (hard cover);

ISBN 978-0-230-24600-3

Er zijn inmiddels boekenkasten vol geschreven over de werking van de Europese besluitvorming. Wat echter nog ontbrak, zo constateren de auteurs in hun voorwoord, is een boek dat studenten en onderzoekers praktische handvatten biedt bij het analyseren van dat proces; een soort 'EU-analyse voor dummies' dus.

Ziedaar de aanleiding voor dit boek. De auteurs zijn zeker geslaagd in hun opzet. *Analyzing the European Union Process* geeft een gestructureerd en volledig beeld van het Europese beleidsproces en prima handvatten om dit proces te analyseren. Het boek helpt de onderzoeker op weg bij het bepalen van zijn of haar onderzoeksvragen (nut en noodzaak) en invalshoeken. En welke onderzoeksaanpak is het meest geschikt: een *case study*, inhoudelijke analyse, interviews, veldwerk? Vervolgens kan de onderzoeker nog kiezen uit verschillende theoretische

benaderingen: rationalisme, constructivisme, pluralisme, enz.

Een handboek als dit voorziet ongetwijfeld in een behoefte. Europese beleidsvorming is, vergeleken met nationale beleidsvorming, complex door de vele spelers. Tussen Raad, Commissie, Europees Parlement en belangengroeperingen bestaat bovendien een lastig te bepalen interactie. De auteurs bieden de onderzoeker houvast door het beleidsproces onder te verdelen in fasen: agendabepaling, beleidsontwikkeling, besluitvorming en implementatie. Bij elke fase wordt uitgebreid stilgestaan en wordt de rol van de desbetreffende spelers geduid. Hierbij wordt gewaarschuwd voor generalisaties: 'het' Europees Parlement bestaat niet. Het gaat om vragen als: welke parlementariër is rapporteur, welke commissie behandelt het, hoe liggen de politieke verhoudingen?

Zeer illustratief zijn de kadertjes met praktijkvoorbeelden over de totstandkoming van concrete EU-richtlijnen die in elk hoofdstuk de theorie met de praktijk verbinden.

Een spannend jongensboek wordt dit boek, ondanks de praktische voorbeelden, natuurlijk niet en evenmin vertelt het ons veel nieuws over de werking van de Europese besluitvorming. Maar het zal de doelgroep zeker motiveren en helpen om met een frisse en scherpe blik te kijken naar Europese vraagstukken. En daar was het ook voor bedoeld: verplichte lesstof voor studenten Europees beleid.

Joep Boerboom

Drs J. Boerboom is teamleider bij de provincie Overijssel. Hij was eerder onder meer werkzaam bij het Europees Parlement en de Europese Commissie.